

Malakanlar

TÜRKİYE DE SLAV GÖÇMENLERİ MALAKANLARIN TOPLUMSAL YAPISI Giriş Bundan yaklaşık olarak 40–45 sene evvel ülkemiz şu anda mevcut olmayan ilginç sosyal gruplar barındırmaktaydı. Bunlardan biri, araştırmamıza esas teşkil eden Malakanlardır. Malakanlar, Kars ilimizde yaşıyorlardı. Manyas ve Akşehir Köylerinde yaşayan Kazaklar da ilginç bir toplumsal grup sayılabilir. Her iki grubun ismi de, bölge sakinlerinin söylediği tarzda yazıldı. Rusça asılları ise, Malakan ın Molokan, Kazak ın Kozak. Bu iki grubun ülkemize geliş sebepleri de çok enteresandı. Rus Çarı Deli Petro, 1683 yılında kıyafetlerin değişmesi, yeni takvimin kabulü, saç ve sakalın kesilmesi, yeni kitaplara göre dua etme, yeni ayin şekli gibi sosyal hayatı değiştirmeye yönelik bir takım inkılâplara girişmişti. Deli Petro nun Slav örflerini değiştirme girişimine isyan eden bir grup Don Kazağı, Sultan IV. Mehmet zamanında, Bandırma ya 20 km. Gönen e 25 km. mesafede bulunan Manyas Gölü kenarındaki Kocağöl sahasına iskân edilmişlerdir. Buraya yerleştirilmelerinin sebebi, Don Nehri sahillerinde balıkçılıkla meşgul olmalarıdır. Hilmi Ziya Ülken, bir zamanlar Akşehir de meskûn olan ve öteki Slav gruplarla aynı zamanda Türkiye den ayrılan Kazaklar ın Manyas Kozakları nın bir parçası olabileceğini belirtirken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu bu görüşe karşı çıkar ve onların başka bir Slav grubu olduğunu iddia eder. Molokanizm ise; aynı hükümdarın uygulamalarına karşı çıkarak oluşturulan, bir dinsel hareket ve yaşam tarzı. Malakanlar ise Molokanizmi bir hayat felsefesi olarak kabul eden insanlardı. Bu makaleye konu olan kavmin yaşamı, aslında tarihimizde ortaya çıkan bir dizi ihmalin belgesini de içermektedir. Hikâyeleri aşağıda detaylıca anlatılacaktır.

1962 yılında Kars köylerinde yaşayan Malakanlar ile Manyas ve Akşehir bölgelerinde yaşayan Kuban Kozakları nın ülkemizden ayrılışları, sosyal araştırmacıları, çeşitli kurumları ve kamuoyunu yakından işgal etti. Öyle ya, Kuban Kozakları takriben ülkemizde 280 yıl, Malakanlar ise 86 yıl yaşamalarına rağmen, Sosyal bilimcilerimiz bu gruplarla pek az ilgilenmişlerdi.

Kars ilinin Yalınçayır (Zührap), Atçılar, Çalkavur isimli üç köyünde 1876–77 ila 1962 yılları arasında toplam 86 sene kadar yaşayan Malakanlar, bu sürenin yaklaşık 75 yılını Türk hâkimiyeti altında yaşamıştı. Çeşitli yazarlara göre; Molokan, Molokani, Molokanye, Molokane, Molokaneh şeklinde telaffuz edilen kelimeyi Kars halkı Malakan olarak seslendirir. Kars Rusları hakkında bilgi veren Türkçe kaynak pek azdır. İlk defa bir ziraat profesörü mesleki alaka ile bu grupları anmıştır. Cumhuriyet ilk yıllarına ait olan bu işaretlere göre, Malakan, Kafkasya ve Ukrayna dan gelen Slav ve Ortodoks olmayıp kendilerine mahsus din ve adetlere malik bulunan bir kavmin adıdır. Müellifin Malakanlar hakkında verdiği antropolojik bilgiler ihtiyatla karşılanmalıdır. Ayrıca Milli Mücadele yıllarında Kars Maarif Müdürlüğü yapmış olan Erzurum Mebusu Dursunoğlu Cevat Bey, 1919-20 de Malakanların sekiz köyde meskûn olduğunu söylüyor. Aradan geçen 40 yıl içerisinde bir miktar Malakanın tekrar Rusya ya döndüğü veya diğer köylerde bulunanların sonradan Yalınçayır da toplanmış olmaları da akla gelebilir. Bu kısa girişten sonra Malakanların tarihçesine değinebiliriz.

Malakanların Tarihçesi

Molokanizm, Ortodoks Kilisesinden ayrılmış bir sektirdir. Kars köylerindeki yaşlı Malakanların anlattıklarına göre, 28 Mart 1805 yılında başlayan bu ayrılış, 22 Mart 1809 yılında tamamına eriyor. Saratof ve Dambuğ bölgelerinde yaşayan Malakanların atalarıyla Rus halkı arasında dinsel bir anlaşmazlık oluşur. O tarihlerde Rus halkının inancına göre, haftada iki gün süt içme geleneği vardı. Oysaki Malakanlar böyle bir perhiz (oruç) inancına itiraz ederek haftanın her gününde süt içilebileceği kanaatinde idiler. Zaten Rusça da Moloko kelimesi Süt, Molokan ise Süt İçen, Perhizi Bozan anlamına gelir. 1682 yılı civarında Ortodoks Kilisesi nden yukarıda anılan nedenden ötürü ayrılan grup, bu tarihten itibaren işkence ve ıstıraplarla dolu bir hayat sürmüştür. Önce Kafkasya nın ötesine sürülen bu insanlar, daha sonra Türk ve İran hudutları

boyunca Tiflis, Erivan ve Bakû eyaletlerine yerleştirildiler.

Malakan Doktrini

Malakanlara göre peygamberleri Maksim; Tevrat, İncil ve Zebur'un esaslarına göre yeni bir din ortaya koymuştur. Aslında her türlü dini merasim ve devlet kilisesi fikrine karşı olan basit bir İncil Hıristiyanlığıdır. Manevi Hıristiyanlık Konferansı'nda (1905) Malakan ibadet ve doktrinleri şu şekilde tespit edilmiştir; Tanrı iyidir, kötü bir varlığa sahip olamadığı gibi, teslis de yoktur. Kutsal kitapları, Ruh ve Hayat'ta Semen Matjev, Ukle-İn, Matjev Semen Dalmatov Molokanizm'in gerçek yaratıcıları sayılır. Keza, Peter Juravzer, Maksim Losev ve Matjev Motylev, Çar'dan Malakan halkının hürriyetini sağlayan kişilerdir. Kurucuları Ukle-İn, daha sonra Rus Edibi Tolstoy'un da mensubu olacağı Doukhobor - Manevi Güreşçiler'in liderinin kızıyla evlendiği için bu sekte'nin bir kolu da sayılmıştır. Her iki grup da saf bir köylü hayatına yönelmiştir.

Malakanlar kendi aralarında dini bakımdan iki gruba ayrılmaktadır. Bu grupların isimleri, Bastiyanlar ve Prigonlardır. Malakanlarda dini gruplar, değişen kanaat ve kişisel ilişkilere göre ayrılıp birleşirler veya yeniden oluşturulurlar. Bastiyanlar ile Prigonlar arasındaki en önemli fark, ilkinin Maksim ve Maksimist görüşleri kabul etmeyişleridir. İki mezhep arasındaki diğer farklar daha fazla biçimsel yöndedir. Kars Malakanlarının görüşlerine bakılırsa, Bastiyanlar ile Prigonlar arasında ortaya çıkan bu ayrılığın doğuşu 1928 yılına uzanır. Bu tarihte bir Bastiyan, Güneş Kitabı'nı, Maksim'in notları halinde çıkararak yayınlanmasını sağlar. Bu kitap, Türkiye'deki Malakanların eline geçince, iki grup arasında anlaşmazlık baş gösterir. Hatta Maksimistler adı altında üçüncü bir mezhep dahi ortaya çıkar.

Teslis'i, azizliği, ikonaları, vaftiz çıkarmayı, Aşa-yi Rabbani ayinini, vaftizi, istavroz çıkarmayı vs. reddeden Malakanlar; silah taşımayı ve kullanmayı da yasak saymıştır. Hatta her türlü devlet otoritesini de Tanrı otoritesi ile çeliştiği için yok saymışlardır.

Malakanlar arasında çok kuvvetli bir toplumsal dayanışma vardır. Bu dayanışma duygusunun kökleri, Deli Petro'nun saltanatı sırasında Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve siyasi sistemlerin tümüyle ilgilidir. Petro, Rusya'da, Batı Avrupa'nın reform hareketlerini zecri bir şekilde uyguladı. Kıyafetlerin değişmesi, yeni takvimin kabulü, saç ve sakalın kesilmesi, yeni kitaplara göre dua etme, yeni ayin şekli ve hükümete ağır vergi uygulaması bunlar arasındadır. Fakat halk, Çar'ın bu reform hareketlerini şüphe ile karşıladı. Muhalefette bulunanlar sürgüne ve işkenceye maruz kaldılar. İşte bu sürgün ve ıstırap hayatı Malakanları birbirine kenetledi. Bu yüzden Malakan cemaati kapalı ve kendi kendine yeten bir grup hayatı sürdürdüler.

Malakanlar üzerine araştırma yapan Sosyolog Fındıkoğlu, 1960 nüfus sayımı neticelerinden ve yerleşimlerdeki incelemelerden yola çıkarak Kars çevresindeki üç Malakan köyünde yerli ve Slav nüfusun dağılışını şöyle özetler:

Yalınçayır Köyü 84 Hane Malakan 38 Hane Yerli Nüfus: 950

Atçılar Köyü 61 Hane Malakan 1 Hane Yerli Nüfus: 130

Çalkavur Köyü 25 Hane Malakan 1 Hane Yerli Nüfus: 625

Zannımızca Atçılar köyü ile Çalkavur Köyü'nün nüfus rakamları birbirine karışmış olmalıdır. Zaten Malakanlar üzerine bir tez yazan Orhan Türkdöğün da; 1960 yılı için Atçılar Köyü'nün nüfusunun 625, Çalkavur Köyü'nün nüfusunun ise 200 kişi olduğunu söylemektedir. Keza 1962 yılına kadar ülkemizde yaşayan Malakanların yurt çapında toplam sayısı olarak –Kars ili içinde yaşayanlarla beraber, çeşitli nedenlerle Ağrı ve Erzurum illerinde yaşayanlar dâhil - 1600 rakamını ifade etmektedir. Aşağıdaki tabloyu Orhan Türkdöğün'ün anlatımlarından çıkarılmıştır.

Yalınçayır Köyü 84 Hane Malakan 21 Hane Yerli 693

Atçılar Köyü 61 Hane Malakan ---- 625

Çalkavur Köyü 25 Hane Malakan ---- 200

Kars'a yerleşen Malakanlar bölgenin ekolojik şartlarına uygun olarak tarımla ve özellikle değirmencilikle

uğraşmışlardır. Kars ve Erzurum yörelerinde Malakan, denince akla hemen değirmencilik gelir. Malakanlar, aynı zamanda tarımla da uğraşıyorlardı. Başlıca ürettikleri bitkiler; buğday, arpa, keten, lahana, patates, ayçiçeği, soğan, tere otu, domates, salatalıktır. Tarımsal teknolojiyi yakından takip eden bu insanlar, 20. yy ın başından itibaren kara sabanı terk edip, makineli tarıma geçmişlerdir.

Sabranya ve Toplumsal Tabakalaşma

Kuzey Amerika ya göç eden Malakanları araştıran Young a göre Halk Meclisi anlamına gelen bu kelimeyi; Kars Malakanları kilise karşılığı kullanmakta ve çoğu zaman yerli halkın tesiriyle Camii olarak isimlendirirler. Kars Malakanlarının biri Bastıyanlar a, diğeri de Prigonlar a ait olmak üzere iki tane Sabranya vardır. Her iki mezhebin dini liderleri; Pazar günleri, dini bayramlarda ve çeşitli hayrat günlerinde ibadetleri burada yürütürler. Dini liderler, tüm toplumun katılımıyla seçilirler. Cemaatin başlılarıyla takviye edilirler. İhtiyarlar Meclisi, sosyal kontrol ve düzeni sağlarken güçlerini dini liderden alır. Sabranya, aile ilişkileri ve eğitim sistemleri üzerinde geniş etkiye sahiptir. Yedi yaşından itibaren çocuk, buraya gelir. Mezhepler arası sert evlenme yasakları, son yıllarda, önemini kaybetmiştir. Bu durum, Malakanların yerli halkla birleşmemeleri ve kapalı toplum niteliğini muhafaza için bir nedendir. Cemaatte işlenen her türlü suç, aile çatışmaları, dini kuralların kötüye kullanılması ve ahlaki olmayan davranış biçimleri, dini liderler tarafından çözümlenir. Yalınçayır Köyü nde yerli halkın eski muhtarı Mehmet Ağa, Sabranya nın bu grup içindeki önemine dikkat çekerek şöyle demektedir: Sabranya yı kaldırın bir Malakan, Yalınçayır da kalmaz demektedir.

Malakan cemaatinde statü farklılaşması sert değildir. Dini liderler, yaşlılar ve kadınlar büyük saygı görürler. Grup içinde dört ayrı sosyal statü, fark edilebilir haldedir.

1. Gelir Grupları: Zenginler, cemaate yardımcı olurlar, yakınlarını doyururlar. Zenginliğinin yanında fert, ayrıca cemaatin sosyal güvenliği için faaliyette bulunuyorsa hem itibarı hem saygıyı temsil eder. Aksi halde ise Malakan zihniyetine göre: Sabahleyin kapısını açıp işine giden, akşamleyin de işinden dönüp kapısını kapatan bir fert gibi olduğundan cemaat tarafından ilgi görmez.
2. Dini Liderler: Zengin olsun fakir olsun Malakan toplumunda prestijin temel noktası dini liderlerdir. İhtiyar Heyeti bile otoritesini dini liderlerden alırlar.
3. Nüfuz Sahipleri: Malakan toplumunda, fertlerin haklarını koruyan, kanunlar karşısında konuşan, cemaati iç ve dış tesirlere karşı savunan kimselerdir.
4. Resmi Memurlar: Kanuni otoriteye dayanan muhtar ve ihtiyar heyetinin şahsında temsil edilen statü grubudur. Otorite her zaman için, Malakan toplumunda prestij sağlamaz. Muhtar ve ihtiyar heyeti, kanuni otoriteye dayandıkları halde, gereken itibarı görmezler.

Malakanlarda sosyal statüyü tayin eden unsurlar; zenginlik, iyi karakter, asalet, okuyup yazma bilmesi, dinine olan bağlılık derecesi, yaş ve cinsiyet durumlarıdır. Çevre köylerin etkisiyle erkek, kadından öne çıkan bir sosyal öge olsa da; kadın, yerli halkta olduğu gibi ikincil derecede bir statüye sahip değildir.

Akrabalık Kurumu

Sosyal hayat tarzının en önemli safhalarından birini akrabalık münasebetleri teşkil eder. En ilkel cemiyet şekli olan klan dan en karmaşık yapılara kadar akrabalık düzenini müşahede etmek mümkündür. Biz burada sosyolojinin de tanıdığı olduğu iki tür akrabalığa değineceğiz. Bunlardan biri gerçekten kan münasebetlerine dayanan biyolojik akrabalık, diğeri onun kadar itibarlı sayılan ve cemaat fertlerinin hürmet gösterdikleri farazi akrabalıklardır. İkinci tür akrabalıklara, cemiyet hayatı yaşamının sonucu olduğu için, sosyal akrabalıklar da denir. Sosyal akrabalık cemaat normlarına göre tayin edilir.

Malakanlar ayrı coğrafi sahalarda yaşamalarına rağmen, aynı soya mensupturlar. Dini inançlarına göre, yedi-sekiz göbekten öncesiyle evlenmek yasak ve günah sayılmasına rağmen, yerli halkla münferit vakalar hariç, temas sağlamamışlardır. Akrabayla evlenme geleneği içtimai bir zaruret halini almıştır. Bir asırdan beri birbirleriyle evlene evlene irsi bakımdan kapalı bir cemaat haline gelmişler ve kan

münasebetleri bütün zümreyi akraba haline getirmiştir. Böylece kan akrabalığı, grubun hayat unsurunu teşkil eder.

İkinci tip akrabalık ise yukarıda anlatılan şekilde sosyal akrabalıktır. Bu tür akrabalıkta, akrabalar arası evlilik düşünülemez. Malakan cemaati, aynı etnik gruba mensup olmalarına rağmen, dokuz-on boydan ibarettirler. Bu sülaleler; Halloplar, Şitiniler, Tahtacılar, Abakomlar gibi lakaplarla anılırlar. Her boy, diğer boylara nazaran birbirlerini daha yakın olarak kabul eder. Birçok münasebetini mensubu olduğu sülalenin fertleriyle yaparlar. Bu yakınlık tarzı, sosyal farklılaşmanın ilk basamağını teşkil eder.

Sosyal akrabalığın ikinci kategorisini, aynı mezhebe mensubiyet ruhu oluşturur. Mezhep olarak Prigon ve Bastiyan olmak üzere iki farklı oluşum içerisindedirler. Dini bakımdan bu farklılaşma, cemaat fertlerinin birbirleriyle olan ilişkilerine etki eder. Evlenmeler, cenaze merasimleri ve komşuluk ilişkileri bu dini hayat zaviyesinden değerlendirilir. Çoğu defa, bir Bastiyan bir Prigon'un cenaze ve düğün merasimlerine iştirak etmez. Keza bir Prigon, mecbur kalmadıkça bir Bastiyan'dan kız almaz. İlk bakışta, Malakan zümreleri bir homojenite arz ediyorsa da sosyal yapının derinliklerine biraz nüfuz edince, dini yönden meydana gelen çeşitli boyutları müşahade etmek mümkündür. Hem dini hem de sülale bakımından meydana gelen bu farklılaşmalar kendine özgü bir cemaat dokusunu meydana getirirler.

Anadolu'da görülen sütkardeşi, kan kardeşi, beşik kertmesi ve kirvelik gibi bir takım seremoniler sonucu meydana gelen farazi akrabalıklara, Malakanlarda rastlanmaz. Fakat bu grupta, evlat edinme geleneği mevcuttur. Çocuğu olmayan aileler, bir evlat sahibi olmak için bu yolu tercih ederler.

Aile ve yakın akrabalar arasında saygıya dayanan bir sıralama vardır. Zümre içinde akrabalık hak ve vazifeleri önemli bir yer işgal eder. Yakın akrabalara hürmet göstermek, işlerine yardım etmek en tabii haklardan biridir.

Evlenme

Ailenin teşkili evlenme yoluyla yapılır. Malakanların evlilik törenleri, bir çeşitlilik arz eder. Evlilik öncesini pragolga denen eğlence adetleri belirler.

Pragolga Eğlencesi: Malakanlarda kız ve erkeğin evlenme münasebetleri tamamen serbest seçime dayanır. Bu bakımdan yerli halktan ayrılırlar. Genç kız ve delikanlıların, eş seçmek amacıyla, yazın kırlarda kışın belirli evlerde yaptıkları eğlencelere, pragolga denir. Pazar günü ayından sonra yapılır. Evliler bu toplantıya katılamazlar. Bu eğlencelerin asıl gayesi; evlenecek olan çiftlerin birbirleriyle anlaşmalarını temin etmektir. Geleneğe göre, pragolgaya evlenme çağında olanlar ile yaşları 10-14 arasında olanlar ayrı gruplar halinde iştirak ederlerdi. Sonraları ise, aynı merasimi bir arada ifa ediyorlar. Bazen bu eğlencelere yaşlı, evlenmemiş kızlar ile yaşlı kırıkı geçen bekâr erkekler de katılır. Malakanların toplu göçünden önce bu adet, gençlerin aşırı derecede içki almaları ve aralarında meydana gelen birkaç cinsel tecavüz olayı yüzünden eski özelliğini kaybetmişti.

Pragolganın esas gayesi evlenecek kimseleri hayata hazırlamasıdır. Cemaat, bütün hayatını dini motiflere göre tanzim etmesine rağmen pragolganın dini kitaplarda bir yeri bulunmamaktadır. Kars halkı önceleri garipsemiş fakat zamanla alışmıştır.

Evlilik ve Düğün Törenleri: Evlilik yaşı, kızlarda 15-24 iken, delikanlılar evlilik için askerliği bitirip iş güç sahibi olmayı beklerler. Delikanlı ve kız pragolgada tanışıp birbirlerini beğendikten sonra, ailelerine açılırlar. Seçme hakkı kız ve delikanlınınındır. Boşanma, on emrin yasakladığı zina kadar cemaat kurallarının tasvip etmediği bir olaydır. Evlenmede temel motif dindir. Düğün merasimi baştan sona dini liderlerin idaresi altında yapılır. Yerli köylerinde önce dini sonra medeni nikâh kıyılır hatta medeni nikâh olmadan sırf dini nikâh yeterli sayılır. Malakanlar ise evlenecek şahıslar önce kanuni formaliteyi yerine getirirler, bir taraftan da dini vecibelerin sağladığı şartlara uyarak, evlenme merasimlerini tamamlarlar.

Eğitim

Malakanların yaşadığı üç köyde de okul vardı. En geniş Malakan kolonisinin bulunduğu Yalınçayır'da

ilkokul ancak 1951 yılında faaliyete geçmişti. Eğitim kültürel tamamlanmayı sağlayan en önemli süreç olmasına rağmen, bu etnik grup içinde eğitime gereken görevi yüklememek, bütün Doğu'daki etnik gruplarda gözlediğimiz gibi, Milli Eğitim politikamızın cansızlığını ifade eder. Okulun Malakan köylerinin oluşumundan takriben 70 yıl, Cumhuriyet'in kuruluşundan da 29 yıl sonra tesisi, bu grubun kültürümüze uymasında okulun üzerine düşen görevi yapamamasının sebebi olmuştur. Buna karşılık, ilkokulun mecburi olması nedeniyle, yerli halka nazaran Malakan çocuklarında devamlılık yönünden önemli bir artış gözle çarpılmaktadır:

Yıllar Yerli Erkek Malakan Erkek Yerli Kız Malakan Kız Toplam

1952-53	1	3	0	0	5
1953-54	4	2	0	0	6
1954-55	2	5	0	0	7
1956-57	0	5	1	0	6
1957-58	2	5	0	3	10
1958-59	2	6	0	0	8
1959-60	1	4	2	1	8
1961-60	3	8	0	0	11
Toplam	15	38	3	4	60

Görülüyor ki, sekiz dönem içinde ilkokulu bitirenlerin %70'i Malakanlardır. Bu da etnik grubun resmi kurumların kararlarına uymalarındaki saygı duygusunu göstermektedir. Gerçekten de Malakanlar, toplumumuza son derece saygılı, itaatkâr bir gruptu.

Ne yazık ki Malakan cemaatinde, bir eğitim kurumu olarak okul etkili olamamıştır. Öğretmen yetersizliği, özel eğitimin olmayışı, çocukların birinci sınıfa geldiklerinde Rusçadan başka dil bilmeyişleri bu gerçeği ortaya koyar. Cemaatin muhafazakâr oluşu, okulu etkilemektedir. Çünkü erkek öğretmenlerden ziyade bayan öğretmeni tercih etmektedirler. Bu husus hiçbir vakit, yapılan şikâyetlere rağmen, göz önüne alınmamıştır. Bölgede bulunan Cilavuz Köy Enstitüsü de bu görevi yürüteceği yerde, Malakanlar ile ilgiyi kesmiştir.

Türkiye'den Ayrılış

Türkiye'yi terk etmeden önceki son yıllarında Malakanların manevi kültür yapılarında, tedrici de olsa, değişimler olmuştu. İnanç sistemlerinin zorladığı yasak hükümler, bilhassa genç kuşaklar arasında, gereken saygıyı görmemekteydi. Cemaat tarafından sert tepkiyle karşılanan sigara ve içki yasağı bunlar arasındadır. Dini inançları, grup bilinçleri ve normları, baştan beri sigara ve içkiye olumsuz tutumlar geliştirmelerine rağmen, köyün bakkalı fiçiler dolusu ispirtoyu sırf Malakanlar için bulundurduğunu ifade ediyordu. Malakanlar yakın zamana kadar yaşadıkları çevreye gömülü kaldıkları halde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyal ve ekonomik şartların değişmesi, yaşantılarına geniş ölçüde yansımıştır. Bilhassa Erzurum-Kars köylerine varıncaya kadar yayılan değirmencilik faaliyetleri, bir grup Malakanın cemaat normlarından uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak, grup kontrolü zayıfladığı gibi, çeşitli yerli gruplarla da sosyal ilişkileri yoğunlaşmıştır. Cemaatten ayrılma ve uzak çevrelere dağılma dini liderlerin etkisini de zayıflatmıştır. Biçimsel olmayan cezai normlar da bu nedenle tesirsiz kalmıştır. Bu bakımdan, genç kuşaklarda cemaatçi duygudan ferdiyetçiliğe bir geçiş gözlemek mümkündür.

1962 yılında Malakanları Rusya'ya göç etmeye zorlayan nedenleri, Malakan kişiliği ve sosyal kurumlarında aramak gerekir. Anlaşılan o ki, bu kişilik ve kurumlar, yenilmesi mümkün olmayan bir takım dini ve sosyal prensiplerle yeni bir yaşama gücü kazanmışlardır. Malakanlar; sadece bir Tanrı'ya ibadet etmekle kalmamış, aynı zamanda bütün akli kaynaklarını, tüm irade güçlerini ve samimi gayretlerini; varlık ve hayatlarının amacı olan bir davanın hizmetine vakfetmişlerdir.

Malakanların ülkemizi terk edişlerinde nedenlerinden biri olan evlenme sorunu, Türk basınında önemli bir neden olarak ileri sürülmüştür. Malakanlara göre yedi veya sekiz göbekten öncesiyle evlenmek zina kabul edilir. Yakın zamana kadar bu zina yasağına saygı duymalarına rağmen, son yıllarda azınlıkta olmaları yerli halkla kaynaşma imkânsızlıkları nedeniyle çok aşağı göbekten olanlarla da evlenmeler baş göstermiştir. Sosyal hayatın bu zorlamaları karşısında üç hatta iki göbeğe rastlanılmıştır. Yaşlılar, bu tabii oluşum karşısında bir dirayet gösteremiyorlardı. Fakat bir Malakan göçü, sadece bir nedene bağlanamaz.

Kişiliğin ve toplumsal kurumların işlenmesinde yine dini liderler ile ailenin önemli baskısı vardır. Cemaatte, dil ve dini unsurlar kültürün sert tarafını teşkil ediyordu. Bilhassa, yaşlılar daha küçük yaştan itibaren çocuklar üzerinde etkili olmaya çalışırlardı. İlkokula gelinceye kadar, Malakan büyük bir çoğunluğu Türkçeyi bilmiyorlardı. Yaşlı kadınların hemen hepsi, uzun yıllar aranızda yaşamalarına mukabil konuşmalarımızı anlamakta son derece güçlük çekiyorlardı. Malakanlar dil ve din bakımından, toplum yapımıza intibakta ciddi güçlüklerle karşılaşmışlardır.

Resmi kurumlar, Malakanlara karşı olumlu bir tutuma sahip değillerdi. Bunun en önemli nedeni: Son derece şikâyetten hoşlanmaları, çeşitli sorumlu makamları ve mülki amirleri bıktırmalarıdır. Oysaki bu tür davranışlar aslında her etnik grubun nitelikleri arsındadır. Çoğunluğun antipatisi onları kanun kapısına ister istemez sevk ediyordu. Rus ırkından olmaları ve jeo-politik yönden bu millete olan milli antipatinin çok canlı tutulduğu -1918 e kadar süren Rus işgali yüzünden- bir ortamda yaşamaları, Malakanları kültürümüze sindirmemize gerçek engeli teşkil ediyordu. Halk arasında son derece dürüst, namuslu ve çalışkan olarak tanınmalarına rağmen, siyasi ortam nedeniyle bu farklılaşma şiddetinden hiçbir şey yitirmemiştir.

1954- 55 senelerinde Kars Malakanları çevresinde sosyo-antropolojik araştırmalar yapan Prof. Mümtaz Turhan, bir zamanlar Kars Valiliği yapan Akif (İyidoğan) Bey in, Göle den Malakan köylerine muhacir celbinden doğan hoşnutsuzlukları izale için, o devrin orta ve yüksek idarecilerine tavsiyelerde bulunduğunu anlatıyor. Malakanları yerinde inceleyen ve bir araştırma hazırlayan Prof. Turhan, bizzat Malakanların her türlü intibak ve temessül arzusunu kendisine izhar ettiklerini, fakat onlarla meşgul olacak bir ammenin bulunmadığını, kendisinin mahalli otoriteyi uyarıcı teşebbüslere de giriştiğini anlatıyor. Bununla beraber yerli ve muhacir çatışmaları için bir tarafın Hıristiyan ve Slav olması tek sebep olamaz. Bir cemaatin toplu göçü daha başka sebeplerden ileri gelmektedir. Fındıkoğlu, Egzogami Örfü nü göçün bir sebebi olarak psikolojik ve sosyolojik olarak incelemiştir. Başka psikolojik amilleri de şöyle anlatır: Yurt hasreti, Komünist Rusya hakkındaki yanlış veya aldatıcı haberlerin gazete, radyo, yerli ve yabancı insan münasebetleri kanalları ile her üç iskân mahallinin (Manyas ve Akşehir deki Kuban Kozak yerleşimleri dâhil) kahvehanelerine kadar yayılması, konuşmalar, tereddütler Ona göre Kars Malakanları Rusya sınırında yaşadıklarından Rus propagandasından daha fazla etkilenmişlerdir.

Türkiye de üç Slav cemaatinin anayurtlarına avdet edeceklerine dair ilk haberler 1960 da ajanslar ve gazeteler tarafından yayıldı. İlgili çevrelerden önce (demek ki Türkiye de Rus muhacirleri varmış) şeklinde bir hayret, arkası sıra (Sovyet diyarına dönülür mü?) tarzında ikinci bir hayret, daha sonra (ne de olsa ırkdaş yurdu) tarzında kabul ifadeleri birbirini takip etti. Hakikatte İkinci Dünya Harbi nden önce de, sonra da Rusya tarafından davetler yapılmıştı.

İlk göç hazırlığı Malakan cemaatinden başlamış, Kars valiliği vasıtasıyla hükümete müracaat edilmiş, buna hiçbir engelin bulunmadığını öğrenen cemaat, hazırlıklarını hızlandırmıştır. Nihayet 1961 de Kars-Tiflis treni, 1880 sıralarında Çarlık Rusyası tarafından Kars çevresine sürgün edilen, akabinde 1918 den sonra Türkiye sınırlarında yaşayan cemaat Rusya ya götürmüştür. Malakanların gidişi her iki cemaat (Manyas ve Akşehir Kazakları) çevresinde de göç temayülünü şiddetlendirmiştir.

Görülen o ki, Sovyet Rusya nın lehte çeşitli propagandaları, Malakanların egzogami âdetini uygulamada -birbirleriyle evlene evlene akrabalık bağları arttığı için- artık iyice zorlanmaları, bazı münferit satışmaların azınlık psikolojisinde yarattığı güven bunalımı ve yetkililerin ilgisizliği -bu insanlara eğitim götürme örneğinde olduğu gibi- Malakan göçünü hazırlayan ve sahneye koyan sebeplerdir.

Kültürümüzle Girdikleri Etkileşim

Herhangi bir kültür çevresinde bulunan başka bir kültürün mensubu bir cemaatin yapacağı ve alacağı tesirler pek mühim ve köklü olamaz. Üç Slav cemaati – Manyas ve Akşehir Kozakları ile Kars Malakanları- Türk ve Müslüman dünyası içinde münferit adalar halinde kalmışlardır. Hatta bu üç cemaat, şöyle böyle aynı kültür, dil ve medeniyet çevresine dâhil oldukları halde birbirleriyle münasebetlere de pek girişmiş değillerdir. Türk deryası içinde dini ve hatta mezhebi bakımdan beraberlik arz eden Rus çevreleriyle, ırki ve biraz da lisanî bakımdan beraberlik arz eden toplu (mesela Polonez köyü cemaati) veya münferit (mesela 1917 İnkılâbı arkasından İstanbul a akın eden Beyaz Ruslardan kalma bakiye) Slavlarla

da işarete değer herhangi bir kaynaşmadan bahsedilemez.

Müslüman cemaatler deryası içinde üç yabancı ada şeklindeki tasvirimize rağmen, sosyal yönden bazı çevre tesirlerine işaret etmek yerinde olacaktır.

a- Çevreye Yaptıkları Tesirler:

Bu tesirler biri teknik, öbürü kültürel olmak üzere iki kısma ayrılır.

1- Teknik Sahada: Malakanlar arıcılıkta kovan ve petek yapma usullerinde, modern çerçeve balcılığına kaymışlardır. Çevrede ilk zamanlar kendileri organik enerjiden faydalanırken zamanla mekanik enerji kullanmaya başladılar. Sabun imalinde elde ettikleri başarı, çevre köylerinde Malakan ustalarına başvurma neticesini doğurmuştur. Ziraat sahasında, çevre ziraatından ileri idiler. Değirmencilik hususunda başarılı idiler. Onlardan kalan değirmencilik zanaatı Türkler tarafından icra edildiyse de, onlar kadar başarılı olamamışlardır. Sakal-bıyık, egzogami gibi adet ve itikatlarında gösterdikleri sert mukavemeti, teknolojik gelişmeler karşısında göstermemişlerdir. Hatta bu alanda çevre için önder bile olmuşlardır.

2- Kültürel sahada: Birkaç Rusça kelime müstesna dil açısından kayda değer bir tesir bahis mevzuu değildir. Kars halk oyunlarında rastlanılan Rus tesiri, Malakanlardan gelme olmayıp çevrenin uzun bir müddet Moskova idaresi altında kalmasından ötürü olsa gerektir. Malakanlarda hemen her evin bir hamamı vardır. Sauna tipindeki banyolar evlerden ayrı, iki odalı bir binadır. Çoğu defa bu binanın bir tarafı banyo, öte tarafı da tuvalet olarak kullanılır.

b- Çevreden Aldıkları Tesirler:

Bu tesirler, teknik ve kültürel bakımdan düşünülecektir.

1- Teknik Sahada: Ormanlık bir çevreden Türkiye ye göç eden Malakanlar, ormansız bir muhitte gübre ve gübreden yapılan yakacak maddesini kullanma âdetini yalnız öğrenmekle kalmamış, onu iletmişlerdir.

2- Kültürel Sahada: Malakanlar gibi hayatlarının hemen her anını dini inancın belirlediği bir cemaatin, Komünist bir devlet olan Sovyet Rusya ya dönmelerinin sebebi esasen kültürel sahada aldıkları yenilgiler olabilir. Yukarda da değinildiği gibi, dinleri şiddetle karşı çıkmasına rağmen çeşitli tiryakiliklerin cemaat içinde yayılması ile egzogamiyi ifa edememeleri, bu duruma sadece birer örnektir. Muhtemeldir ki, köyün ileri gelenleri memleketimize gidersek, sorunlarımız hafifler diye düşünmüş olabilirler. Sovyet Rusya onlar istediklerini verebilmiş midir, işin orası tam bir muamma

Uyum Sorunu

Bu problemle alakalı, Malakanlar üzerinde yapılan doğrudan bir araştırma bulamadık. Ancak benzer bir sosyolojik yapıyı barındıran Manyas Kozakları üzerinde yapılan bir araştırma yolumuza ışık tutabilir. Sosyoloji Profesörü Hilmi Ziya Ülken üç asırdır ülkemizde yaşayan Kazakların niçin temsil (asimilasyon) edilemediklerini şu beş varsayıma bağlıyor. Bu beş varsayımdan sonra zikredilen iki madde Kars Malakanları bağlamında tarafımızdan eklenmiştir. Maddeler alıntılıandıktan sonra konumuzla ne kadar ilintili oldukları da ayrıca incelenecektir.

1- Rus cemaatlerinin çevrelerinde bulunan teknolojik durum iptidai olduğundan basit aletlerle sürdürülmektedir. Bu yüzden bu aletlerin temini veya bakımı için şehirlere gitmeye gerek yoktur.

2- Yolların azlığı ve yaşanılan coğrafyanın biraz sapa kalması ileri sürülüyor.

3- Köyün çevresi Müslüman olduğu için kendi aralarında temas halinde, kapalı Kazak toplumuyla daha az temas halindedir.

4- Türk Devleti, Osmanlı zamanında yabancı unsurların kendi hudutları içinde serbestçe yaşamasını mümkün kılan siyasete sahip olmuş, Cumhuriyet zamanında ise laik oluşu münasebetiyle, milli hudutlar

içinki unsurların dinlerinde serbest bırakılmıştır.

5- Kazaklar kendi memleketlerini sakallarını kesmemek için bırakıp yabancı bir diyara gelmişlerdir. Yani esasen temessül için elverişli bir karaktere sahip değillerdir.

6- Eğitim bölümünde anlattığımız üzere bu halka karşı, bilinçli bir eğitim politikası oluşturamamak.

7- Yerel mülki amirlerin şikâyetlerinden bıkmaları, yerli halkın ırklarından dolayı onlara karşı olumsuz rezervler bulundurmaları.

Birinci gerekçe, Malakan toplumu için de geçerli olabilir. Hatta yukarıda da belirtildiği üzere bu cemaat çevreye göre teknolojik anlamda kısmen ileridir.

İkinci gerekçe de, Kars ın üç köyünde yaşayan Malakanlar için göz ardı edilmeyebilir. Ama Malakanların yeni köy kurma usulüyle değil de var olan köylere serpmeye suretiyle yerleştirildiği göz ardı edilmemelidir.

Üçüncü gerekçede, anılan din farkı Kars halkı ile Malakanlar arasında da gözlemleniyor.

Dördüncü gerekçede, sözü edilen tespit, Malakanlar için de geçerlidir.

Beşinci gerekçenin ilk kısmı Malakanlara uymuyor. Çünkü onlar, Kars a geldiklerinde, orası, vatanlarının bir parçası idi. Fakat ülkenin en güneyine sürülme sebeplerinin ardındaki olaylar zincirinin başında, süt içme hadisesini görüyoruz. Kazaklar için var olan asimilasyona uygun olmayan karakter, Malakanlarda da görülmektedir.

Altınca ve yedinci maddeler, birer varsayım olarak değil, buraya kadar anlatılanların bir özeti olarak değerlendirilmiş ve doğru kabul edilmiştir.

Sonuç

Geleneksel Türk ve Rus düşmanlığının yoğun bir alanında yerleşmiş bulunan Malakanlar, hayatlarının hemen her aşamasında çevrenin olumsuz tepkilerinden kendilerini kurtaramamışlardır. Bu nedenle, kendilerinin komünist sisteme ve Rus baskısına karşı olmalarına rağmen, etnik yönden Rus asıllı olmaları onları bu tarihsel kinden uzak tutmamıştır. Halkın Ruslara olan kını, Malakanlar üzerinde aynileşmiştir. Aslında güçlü bir sosyal örgüte dayanan Malakan grubu, yerli halkın kendileri hakkındaki önyargıları nedeniyle kapalı toplum niteliğini sürdürmüştür.

Türklerle ortaklaşa yaşantıları uzun bir süre olmasına rağmen ancak göç etmelerinden hemen önceki yıllarda grup yapısında bazı önemli değişimleri belirmesine sebep olmuştur. Eğer Malakan cemaati ülkemizin Batı bölgelerine, yerleştirilseydiler, kültürel tamamlama (entegrasyon) daha güçlü bir biçimde kendisini hissettirebilirdi. Fakat kültürlerinin sert yönünü teşkil eden şiddetli din tutkusu, inanç ve değerler sistemi yerli hareketlere katılmayı engelleyen sivri uçlardı.

Bu coğrafi ve tarihi nedenlerin yanında şehirleşme sürecinin de Malakan yaşantısını olumsuz yönde etkilemekte olduğunu biliyoruz. Toplumsal dinamiğin güçlü olduğu bölgelerde bilhassa kitle araçları, kültürel ilişkiler ve yoğun eğitim fertlerin tutum ve davranış biçimlerini etkiler. Kars ili şehirleşme süreci bakımından zayıf bir bölgedir. Malakanlar, geleneksel yapılarını bu ortamda koruyabilmmiştir. Hem coğrafi ve tarihi nedenler hem de şehirleşme sürecinin zayıflığı gerçekten güçlü olan Molokanizm ilkelerini temelden sarsmamıştır. Buna karşılık, yavaş da olsa bir sosyal değişim grup yaşantısında gözlenebilmektedir. Yaşlı kuşağın yanında genç kuşak, Molokanizm ilkeleriyle olan bağlarının önemli bir kısmını koparmıştır. Fakat grup bilincini canlı tutan norm ve değerler sistemine temsil eden dini liderler, yetkilerine dayanarak genç kuşağı etki sahaları içine alabilmişlerdir.

Malakan toplumu, gerçekten yarım yüzyılı aşkın bir süre içinde ülkemizde istikrarlı yapısını koruyamamış ve sarsıntı geçirmeye başlamıştır. Grup normlarının özelliğini yitirmesi, şehrin etkisi ve yerli halkla olan toplumsal ilişkiler burada önemli rol oynamıştır.

Malakanların göçleri dış basında büyük ilgi gördü. Bu göç aslında Rusya ya olan özlemin bir sonucu değildi. Mali durumları yerinde olsaydı, çoğu Malakan Rusya yerine Amerika ya gitmeyi arzuluyordu. Hatta bu hususta, New York ta Tolstoy un kızının büyük desteği olmuştur. Bir kısım Malakan, Rusya yerine Amerika ya göç edebilmiştir.

Komünist bir toplumda Malakanların kapalı cemaat kuruluşunun ne ölçüde devam ettiği bilinmemektedir. Yalnız, Türkiye ve A.B.D. de olduğu gibi hoşgörü içinde kolonilerini devam ettireceklerini ileri sürmek son derece zordur.

Bugün Malakanların yaşadıkları köylerde (özellikle Yalınçayır), Karadeniz bölgesinde erozyon dolayısıyla arazileri yetersiz kalan bir grup halk yerleştirilmiştir. Hamamlar, fırınlar kullanılmadıkları için yıkılmış, evler halkın kendi dünya görüş tarzına uygun şekilde tanzim edilmiştir. Artık Malakanlardan kalan hiçbir şey yoktur.

KAYNAKÇA

Eröz, Mehmed; Türkiye de İslav Muhacirleri İçin Kaynaklar, Sosyoloji Konferansları, 1962–1963, 3. Kitap, İstanbul.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri; Türkiye de İslav Muhacirleri, Sosyoloji Konferansları, 1962–1963, 3. Kitap, İstanbul.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri; Türkiye den Rusya ve Amerika ya Giden İslav Muhacirleri, Sosyoloji Konferansları, 4.Kitap, 1963–1964, İstanbul.

Turhan, Mümtaz; Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar, Tecrübî Psikoloji Çalışmaları, 1956, İstanbul.

Türkdoğan, Orhan; Molokanların Tarihçesi ve Türk Kültürü İçerisinde Molokanlar, 1970, Erzurum.

Türkdoğan, Orhan; Malakanların Toplumsal Yapısı, 1971, Erzurum.

Ülken, Hilmi Ziya; Kocagöl Köyü Monografisi, Sosyoloji Dergisi, sayı: 9, 1954, İstanbul.